

Hur berättar man framtiden? Utopier i Argentina kring 1910

Andrea Castro

Institutionen för språk och litteraturer, Göteborgs universitet

andrea.castro@rom.gu.se

Efter en intensiv moderniseringsperiod i slutet av 1800-talet i vilken invandring, teknik och arkitektur spelar en viktig roll i skapandet av en nationell identitet, är det argentinska samhället i början av 1900-talet en okontrollerbar blandning av folk och politiska idéer som ses av förra seklets ideologer som ett hot mot "nationen". Under denna tid publiceras flera utopier skrivna av invandrade författare som i mer eller mindre grad inte tillhör de intellektuella eliterna. Denna artikel tar upp tre av dessa utopier, nämligen spanjoren Enrique Vera y González *La estrella del Sur* (1903), tyskfödde Julio Dittrichs, *Buenos Aires en 1950 bajo régimen socialista* (1908) och franskfödde Pierre Quiroile *La ciudad anarquista americana* (1914). Utifrån dessa diskuteras hur texterna och deras författare positionerar sig i det samtida litterära systemet samt vilka diskursiva operationer de använder sig av för att berätta en utopisk framtid. För detta ändamål analyseras de legitimeringsstrategier som författarna använder sig av i förord och genom andra paratextuella element. Vidare reflekteras kring utopin som en korsning av diskurser (dess hybrida karaktär). Artikeln avslutas med en analys av hur stadsrummet används för att berätta den utopiska framtiden.

Inledning

1910 firar Argentina hundraårsjubileum av majrevolutionen 1810 och bildandet av den första självständiga regeringen. Under perioden kring detta symboliska årtal präglas det argentinska samhället av en jäsande blandning invandrare av europeiskt ursprung, starka politiska idéer, strejker och demonstrationer och, i ett försök från maktens sida att kontrollera det hela, repressiva lagar som ger polisen mycket fria händer.¹

Under samma period publiceras i Buenos Aires utopier skrivna av invandrade författare som har olika relationer till de intellektuella och litterära systemen i landet. Tre av dessa är spanjoren Enrique Vera y González *A través del porvenir. La estrella del Sur* (1904), tyskfödde Julio Dittrichs *Buenos Aires en 1950 bajo régimen socialista* (1908) och franskfödde Pierre Quiroles *La ciudad anarquista americana* (1914). I denna artikel vill jag reflektera kring hur dessa tre texter och dess författare positionerar sig i det samtida litterära systemet samt vilka diskursiva operationer de använder sig av för att berätta en utopisk framtid. Jag kommer att titta på legitimeringsstrategier, hybrida diskurser och berättande av framtid genom stadsrummen. Men inledningsvis behövs en kort sammanfattning av perioden kring 1910.

Jubileumstiderna

Vid tiden kring hundraårsjubileet kan man inte längre kalla det Buenos Aires som fr.o.m. 1880-talet moderniserades och utsmyckades med vackra avenyer och imponerande arkitektur ”Río de la Platas Aten.”² I stället jämförs staden med Sodom (Viñas 287). Den stora invandringen, som skulle bringa arbetskraft och rikedom till Argentina, ses av några som orsak till det politiska kaoset samt till det spanska språket och den argentinska identitetens förvanskning³ (Clementi 18). Inom det litterära systemet finns det en motsättning mellan kosmopoliter – som blickar mot Europa (och framför allt Paris) och som bejakar staden och dess myller – och nationalisterna – som vill tillbaka till det provinsiella, till det ’egna’.⁴

De så kallade ’gentlemanförfattare’ som upptog en central plats i 1880-talets litterära system (vars centrum fanns i staden Buenos Aires) och som också hade viktiga positioner i samhället – som politiker, läkare, vetenskapsmän – har ännu inte helt ersatts av professionella författare, men förändringen är igång sedan 1890-talet.

Under perioden antas socialiseringspraktikerna inom det litterära systemet nya former, så att de mycket avgränsade nätverken av släkt och vänner börjar tappa sin hegemoniska position och ingångsportar öppnas för nya aktörer (som t.ex. barn till invandrare) via universitetet och tidningsredaktionerna (Altamirano och Sarlo 83–84). Möten bland intellektuella, som ti-

1 Två av dessa lagar är *Ley de Residencia* (Residenslagen) (1902) som ger myndigheterna rätt att avvisa med omedelbar verkan alla invandrare som stör ordningen och *Ley de Defensa Social* (Lag för samhällsförsvär) (1910) som upphäver de medborgerliga friheter som garanteras av Författningen: mötes- och föreningsrätt, yttrandefrihet och pressfrihet.

2 *La Atenas del Plata*.

3 Inom argentinsk historiografi talar man om 1837-generationen och 1880-generationen som de två generationer män som tänkte ut och genomförde det politiska projekt som ledde till att Argentina skapade sig själv som nation. Trots att man firar första regeringsbildning 1810, dröjde det många år innan Argentina fick sin första författning (1853) och sin första president (1862). Åren mellan 1810 och 1862 präglades av interna strider och en sjuttonårig diktatur (1835-1852). Men stabiliteten i landet nås inte förrän 1880, då Buenos Aires genom en lag ställs under den nationella regeringens makt och blir huvudstad för hela landet.

4 Ett exempel på nationalisterna är en grupp universitetsstudenter som börjar driva en litterärnationalism som givetvis inte går att begränsa till det litterära. För att sprida många av dessa idéer bildas 1903 tidskriften *Ideas*, med skribenter som de unga Manuel Gálvez, Ricardo Rojas och Octavio Bunge (Clementi 18).

digare hade ägt rum i det privata rummet inom medlemsklubbar som *Jockey Club* och *El Progreso*, flyttas till det offentliga rum som caféet erbjuder. Man börjar organisera konferenser så att en bredare publik kan möta författare och andra kulturpersonligheter. Ett exempel på detta är de offentliga konferenser som hölls av författare som Rubén Darío, Enrico Ferri, Anatole France och Blasco Ibáñez under åren kring 1910 (Altamirano y Sarlo 1983:86).⁵

Dessa förändringar medför att en separation mellan författarna och den politiska makten börjar uppstå vilket enligt Altamirano och Sarlos förklaringsmodell kommer att resultera i uppkomsten av ett autonomt intellektuellt fält (91). Journalisten är det paradigmatiske exemplet på en ny sorts skribent som i många fall skriver *mot* Staten. Man kan därför förstå den omnämnda autonomin i första hand i relation till staten och inte i relation till den nya aktören i moderniseringsprocessen, d.v.s. marknaden.⁶ Det är också viktigt att poängtera att det framväxande systemet samexisterar på olika sätt med rester av det tidigare systemet av "lärda statsmän" (*políticos letrados*).⁷

Denna beskrivning tar emellertid inte i beaktande utlänningarnas roller och positioner under perioden. Från många håll uppmärksammas det faktum att de många invandrare som lever och verkar i Argentina i allmänhet och i Buenos Aires i synnerhet väljer att *inte* bli argentinska medborgare och därmed begränsar sin egen möjlighet att delta på den politiska arenan. Detta betyder inte nödvändigtvis att de inte kan ha kopplingar till makten. Även om det inte gäller de flesta, finns det flera fall där utlänningar under slutet på 1800- och början på 1900-talet har viktiga maktpositioner i det argentinska samhället.⁸

Från det liberala hållet publicerar Lucio V. Mansilla 1907 en bok med titel *Un país sin ciudadanos* (Ett land utan medborgare) där han bl.a. pläderar för en lagstiftning som ålägger utlänningar som bor i landet att bli argentinska medborgare:

Våra ledande män har föga brytt sig om att locka utlänningen till att söka medborgarskap, om att ansluta dem till medborgarlivet, om att få dem att känna den moraliska skyldigheten, för det är väl en skyldighet att bidra med röst och handling till välståndet och den goda administrationen av landet man lever i. (Mansilla 82–83)⁹

5 Dalmaroni argumenterar för att Staten stödjer detta offentliggörande av vetenskapen och litteraturen och är därmed, genom att "bemyndiga, sträcka ut en hand, sammankalla" ("*habilita, tiende la mano, convoca*") (51), inblandad i den.

6 Man kan dock inte nog påpeka att detta, som vilken beskrivningsmodell som helst, är en förenkling av verkligheten som är starkt präglad av 60 och 70-talets litteraturkritiker och intellektuellas syn på de intellektuellas roll i samhället. I början på 1900-talet finns det många intellektuella bland statstjänstemän och de kommer att bidra att genom skriften skapa de diskursiva grunder som motiverar och rättfärdigar Statens agerande. (jfr. Dalamaroni 45-47)

7 Angel Ramas begrepp *la ciudad letrada* (den lärda staden) syftar till hur de latinamerikanska nationerna är uppbyggda kring städerna som sedan 1600-talet har koncentrerat den institutionella och juridiska makten i händerna på en elit av lärda män. Med andra ord, Rama beskriver en historisk formation i vilken urbanitet, statsmakt och en lärd kultur är starkt sammankopplade. Denna historiska formation börjar naggas i kanten av just de processerna som den lärda eliten sätter igång och som får stor kraft i slutet av 1800-talet: moderniseringsprocesserna och utbildningspolitiken genom vilken flera lär sig läsa. Utvecklingen av pressen är både en konsekvens och en bidragande faktor.

8 Den mest kända är franskfödde Paul Groussac (1848-1929) som efter uppdraget som skolansvarig för Tucumán provinsen i nordvästra Argentina, under 40 år var föreståndare för Nationalbiblioteket i Buenos Aires. Han kritiserades hårt för sitt val att inte bli argentinsk medborgare, och hans position som föreståndare för Nationalbiblioteket ifrågasattes många gånger. Se Bruno för en historisk studie av Groussac.

9 Alla översättningar från spanska till svenska är mina. "Nuestros hombres de gobierno poco se han ocupado de atraer al extranjero á la naturalización, de incorporarlo a la vida cívica, haciéndole sentir este deber moral, ¿o no es un deber contribuir con el voto y la acción á la prosperidad y buena administración del país en el que se vive? Unas cuantas pequeñas leyes de detalle podrían marcarle al extranjero ese deber."

Det är viktigt att komma ihåg att när Mansilla talar om utlänningar talar han nästan uteslutande om europeiska medborgare (och av dem är det männen i produktiv ålder som han ser som mest intressanta). Mansilla nämner italienare och spanjorer i första hand, men talar också om "andra nationaliteter", av vilka han nämner tyskar, engelsmän och fransmän.

Liknande inställning till utlänningar fanns inom de politiska partierna på vänsterkanten. Till exempel, sedan det bildades 1896, körde Socialistiska partiet en kampanj för att värva medlemmar bland utlänningar, men för att bli medlem var man tvungen att bli argentinsk medborgare. Även anarkisterna tyckte att möjligheter att ändra systemet bara kunde skapas om det var argentinska medborgare som deltog i de politiska valkampanjerna (Weinberg 25).

I detta sociala och politiska sammanhang publiceras på spanska och i Buenos Aires Vera y González, Dittrichs och Quiroules utopier. Jag kommer att studera hur texterna och dess författare positionerar sig i det samtida litterära systemet och om de också positionerar sig i andra system än det litterära. Hur och från vilka positioner tänks det utopiska/framtida Argentina, och den utopiska/framtida världen? Vilka är de diskursiva operationer som äger rum när berättelserna beskriver en utopisk framtid? Hur skapas de föreställda framtida stadsrum (med allt dessa inbegriper om man förstår dem som *space*, dvs. platser där sociala praktiker äger rum) och vilken relation har de på berättarnivå till de samtida stadsrummen?

Historierna (ett försök till sammanfattning)

I *La Estrella del Sur* möter vi Luis Miralta, en ung man som lider av melankoli och söker hjälp för att återfinna en mening med livet hos en indisk magiker vid namn Haraontis. Haraontis ger Miralta en dryck som får honom att resa ca. hundra år framåt i tiden. Miralta kommer till Buenos Aires år 2010, när tvåhundraårsjubileet närmar sig. Här är han Renato de Villena, borgmästare i Buenos Aires, en mycket modern metropol som är den andra största staden i världen efter New York. Staden (och landet) ingår nu in i en latinamerikansk konfederation som har bildats för att stå emot aggressionerna från USA. Statsmakten är mycket stark och individerna klassificeras sedan födseln enligt deras intellektuella kapaciteter och undervisas därefter. Även om det finns personer med olika etnisk bakgrund (som indier och afrikaner) så är de bara där på besök, och ursprungsbefolkningen är helt borta ur bilden. Berättarrösten tillhör en heterodiegetisk berättare som genom stora delar av berättandet fokaliserar genom Luis Miralta.

I *Buenos Aires en 1950* möter vi en man som har legat medvetslös sedan 1910 efter att ha fått ett skott i huvudet under en politisk demonstration. Den nya vetenskapen har möjliggjort att han har kunnat botas och nu visas han runt av sin son i ett Buenos Aires där socialismen har segrat. Revolutionen ligger 25 år tillbaka i tiden, vilket innebär att mycket har hunnit förändras sedan den brutala kapitalismens tid. Socialismen har segrat i nästan hela världen. Adelsmän från hela världen som har motsatt sig den nya ordningen har fått lov att flytta till Irland, vars befolkning i sin tur har fått plats i Patagonien. Berättarrösten tillhör huvudpersonen och är därmed en autodiegetisk berättare.

I *La Ciudad anarquista americana* möter vi den stad som har byggts upp sedan revolutionen som fällde monarkin i landet El Dorado beläget på den sydamerikanska kontinenten. Huvudstaden Las Delicias är riven och borgarsamhället är utrotat i denna del av världen, medan Europa har halkat efter. Revolutionen har genomförts av europeiska invandare utan det gamla landets medborgares vetskap. Den nya staden heter Solens barn och är uppbyggt som små självförsörjande rationalistiska samhällen. Personerna vi möter är typer och har namn som Optimus, Super, och El Antiguo (den Gamle). El Antiguo har byggt en maskin som dödar genom vibrationer och som kommer att användas för att besegra borgarsamhället i Europa och befria arbetarna där. Berättaren är heterodiegetisk och fokalisationen flyttar mellan El Antiguo och Super, den yngre ledaren för den planerade europeiska revolutionen.

Legitimeringsstrategier

Gemensamt för Vera y González, Dittrich och Quiroule är att de kom som invandrare till den invandrartäta staden Buenos Aires och att de skriver var sin utopisk roman i perioden kring 1910. Uppseendeväckande är att alla tre väljer att publicera i bokform, en vid denna tid svårare form än tidskriften vad gäller att nå en läsekrets.

Men här är det slut på likheterna mellan de tre författarna. Förutom att de är födda i tre olika länder och har – antagligen – relation till tre olika modersmål med allt detta kan inbegripa, kommer de till Buenos Aires i olika åldrar och på olika sätt. Och mer relevant för den analys jag här vill genomföra: alla tre använder olika legitimeringsstrategier för att positionera sig som författare.

Enrique Vera y González kom till Buenos Aires 1896 från Kuba, dit han hade invandrat 1891. Han kom ursprungligen från Spanien och hade med sig fyra universitetsexamina i bagaget: en i matematik, en i fysik och naturvetenskap, en i juridik och en i filologi. Som 20-åring hade han publicerat två radikala essäer, en för revolutionen och en mot slaveriet (Clementi 16).¹⁰

En del av *A través del porvenir. La estrella del Sur* ges ut för första gången i Buenos Airestidskriften *Caras y Caretas* under oktober-december 1903. Hela texten kommer ut i bokform 1904 genom tryckeriet på cigarr- och cigarrettfabriken La Sin Bombo.¹¹ Redan 1907 ges den ut i en andra upplaga genom samma tryckeri. Det är viktigt att notera att tryckerichefen är Juan Canter, en man som rör sig i den första argentinska presidenten Bartolomé Mitres¹² närmaste krets. År 2000 och 2007 kom det nya upplagor av romanen, utgivna av Instituto Histórico de la Ciudad de Buenos Aires¹³.

Förordet till första upplagan (som finns med i andra upplagan också) är ett öppet brev till Juan Canter där han tillägnas *La Estrella del Sur*. Enligt genrens klassiska grepp tillskriver författaren Canter all inspiration och de viktiga detaljerna i ”denna lilla bok” (*el librito*), medan han tar på sig ansvaret för dess ”bristfälliga utförande” (*la defectuosa ejecución*) och ”ofullkomligheter vad gäller fantasin och stilen” (*las deficiencias de imaginación y estilo*). Förordet signeras ”Enrique Vera y González, Buenos Aires, Octubre a Diciembre de 1903”.

Detta förord måste ses som en stark legitimeringsstrategi från en man som hade kommit till Buenos Aires bara sju år innan publiceringen av boken. Att föra fram Canters namn är ett sätt att använda sig av den välfungerande sociala praktiken baserad på ’kontakter’, i detta fall med huvudstadens intellektuella och politiska elit.

Julio Dittrich föddes i Tyskland 1872 och kom till Buenos Aires som tonåring. Där arbetade han som metallarbetare, var maskiningenjör vid krigsflottan och så småningom blev han ägare till en fabrik (Weinberg 29). Han var tvungen att bli argentinsk medborgare när han anslöt sig till Socialistpartiet. Dittrich var mycket intresserad av mekanik och sysselsatte sig

10 Titlarna på essäerna var enligt Clementi (16) *Estudios populares sobre las revoluciones* och *La esclavitud y sus relaciones con el estado social de los pueblos*.

11 Kombinationen cigarr- och cigarrettfabrik och tryckeri är intressant. Baksidan på andra upplagan (och förmodligen även på den första) upptas av reklam för fabriken: “La Sin Bombo. La fábrica más antigua de la República – La Sin Bombo. La fábrica que más tabaco cubano consume – La Sin Bombo. La fábrica que mejores cigarrillos elabora – La Sin Bombo. Nunca cambia la calidad de sus tabacos – CAPRICHOS. El cigarrillo de moda por su calidad insuperable – IDEALES. La marca más antigua de veinte centavos.”

12 Bartolomé Mitre (1821-1906) är ett av de viktigaste namnen bakom bildningen av nationen Argentina och en prototypiskt ”lärstastman”. Han var inte bara den förste presidenten, mellan 1862 och 1868. Han var också, bland mycket annat, grundare av dagstidningen *La Nación* (1870) som fortfarande idag är en av de viktigaste tidningarna i Argentina och fortfarande är i släkten Mitres ägo. Han grundade även den argentinska historiska akademien (*Academia Argentina de la Historia*). Han var mycket inflytelserik inom politiken fram till sin död. Quintana, som valdes till president 1904, var en känd Mitreanhängare.

13 Ett forskningsinstitut som ligger under Staden Buenos Aires kultursekretariat.

med att bygga små artefakter och leksaker till sina barn och barnbarn. Han tyckte om att läsa och bland hans böcker fanns romaner av bl.a. Verne och Flammarion (Weinberg 30).

Buenos Aires en 1950. Bajo el régimen socialista publicerades 1908 i Buenos Aires. Det är troligt att det är en författarutgåva, då det inte går att finna något förlags- eller tryckerinamn. 1976 inkluderar historikern Félix Weinberg delar av denna bok i sin *Dos utopías argentinas de principios de siglo* (Två argentinska utopier från seklets början) som publiceras i Buenos Aires.

Förordet, som inte inkluderas i Weinbergs urval, är kort men mycket tydligt om hur boken ska läsas. Skriften vill vara omedelbar och avskalad från ”utstuderade stilar som vill dölja det som man egentligen säger”¹⁴. Återigen markeras omedelbarhetens logik när han säger: ”Jag lämnar utrymme för min fantasi och även om jag inte är författare har jag på min sida att jag är arbetare, jag har levt bland arbetare och känner till deras situation”¹⁵. Författarintentionen formuleras tydligt i de sista raderna: ”Om jag lyckas dra mitt strå till stacken så att den proletära klassen får det bättre, kommer jag att känna mig nöjd”¹⁶. Förordet är signerat kort och gott Författaren (*El Autor*).

Här är det viktigt att notera att på spanska finns det två ord för ’författare’, nämligen *escritor* och *autor*. Medan *escritor*, liksom det svenska ’skriva’, kommer från det latinska *scribere* (*escritor* ung. skrivare/skribent), kommer *autor* från latinet *auctor* (skapare, initiativtagare, anstiftare). Ordet *autoridad* (auktoritet) härleder från samma stam. Dittrich är noga med att påpeka att han inte är författare (*escritor*) men skriver under som Författaren (*El Autor*).

Legitimeringsstrategierna är här i stort sett de motsatta till Vera y González. Här nämns inga namn, varken det egna eller någon annans som kan fungera som auktoritet inför en lärd läsekrets, utan auktoriteten upprättas genom själva skrivandet, genom nedtecknandet av signaturen *El Autor*. Författaren använder sig av sin arbetarbakgrund som presentationskort vilket får oss att tänka på att det i första hand är en arbetarläsekrets den vänder sig till. Vi vet inte om Dittrich vid det här laget redan ägde fabriken; i så fall väljer han att fortfarande presentera sig som arbetare.

Det är också intressant att den framtidsvärld som skapas i Dittrichs bok ligger ganska nära i framtiden. De förändringar som huvudpersonen observerar 1950 har redan börjat ske 1925¹⁷ (17 år efter bokens publikation). Detta gör att romanen, som utopi, har ett mycket kort ’bäst före-datum’.

Pierre Quiroule är pseudonym för Alexandre Falconnet.¹⁸ Han föddes 1867 i Lyon, Frankrike, och flyttade till Argentina som barn tillsammans med sin far. Han var aktiv anarkist redan på 1890-talet. Han började med att medverka i *El Perseguido* (1890–1897) som var de anarkistiska kommunisternas tidskrift. 1893 grundade han *La Liberté*, en veckotidning som kom ut på franska mellan 1893 och 1894. Från 1907 ingick han i redaktionen till *La Protesta*, den viktigaste anarkistiska tidskriften i Argentina. Han arbetade som typograf på Nationalbiblioteket i Buenos Aires (Weinberg).

La Ciudad anarquista americana. Obra de construcción revolucionaria publicerades för första gången 1914 av förlaget La Protesta i Buenos Aires. På omslaget får vi veta att den

14 “estilos calculados para esconder más de lo que en realidad se dice”

15 ”Yo dejo libre espacio a mi imaginación y aunque no soy escritor, tengo de mi parte que soy un trabajador, he vivido entre obreros y conozco su situación.”

16 ”[S]i yo consigo aportar mi grano de arena para el mejoramiento de la clase proletaria me doy por muy satisfecho”

17 ”Pronto van a cumplirse veinticinco años que el pueblo argentino pertenece a la Gran Sociedad Universal. [–] ¡Cuántos obstáculos ha habido que vencer hasta llegar al gran año 1925! Año del triunfo, pero también de desvelos.” (Dittrich 125)

18 I Argentina bytte han förnamn till Joaquín Alejo Falconnet.

inkluderar en karta över den anarkistiska staden. 1976 inkluderas delar av denna roman, inklusive kartan, i Weinbergs redan nämnda publikation. 1991 publicerar Gómez Tovar, Gutiérrez och Vázquez den i sin helhet.

Quiroule är den enda av dessa tre författare som skrev fler än en utopi. *Sobre la ruta de la anarquía (Novela libertaria)* kom 1909–1910 och *En la soñada tierra del ideal*, 1924.¹⁹

La Ciudad anarquista americana tillägnas på första sidan de mexikanska revolutionärerna²⁰ och på andra sidan ”de beundransvärda utopister som smider ideal”²¹. Förordet, med titeln ”Två ord som förklaring”²² (Quiroule 1–17), är långt och kan beskrivas som en programförklaring som söker bemöta en del av den kritik anarkisterna brukade få. På detta sätt förbereder förordet läsningen av romanen som följer som ett svar på kritiken:

Man har sagt en och flera gånger på alla möjliga sätt att anarkisterna, utmärkta kritiker och förstörare av det som finns, inte hade en aning om vad vi skulle ha på de ställen där vi förstör [det gamla]. Meningen med denna skiss av den anarkistiska staden och av morgondagens organisation i den anarkistiska kommunen är att krossa den fördom.²³ (Quiroule 17)

Förordet är signerat P. Q.

Quiroule har ett eget namn genom sina många år som skribent i den anarkistiska pressen och han skriver utifrån den auktoritet namnet ger honom. Att skriva sina initialer visar denna självsäkerhet.

Om man jämför alla tre förord och paratextuella element i början av varje bok kan man notera markeringar på klasstillhörighet i Vera y González förord. Den ena är hänvisningen till författarens och Canters samtal om framtiden och den andra är kommentaren om att boken skrevs på fritiden. Konversation och fritid är två praktiker som traditionellt skyltar om en borgarklasstillhörighet. Här har vi två individer med egna idéer som till synes inte följer något program.

Å andra sidan möter vi två andra författare som inte framhäver sig som individer utan som språkrör för en sak. Dittrich, efter att ha förklarat att han inte är författare utan arbetare, skriver under som Författaren. Han blir då en arbetare som intar rollen Författare för att kunna tjäna sin sak. Quiroule, P.Q., blir en van politisk talare (som han kanske också var). Han vill bemöta och övertala, men också ge på käften. Hans tal är aggressivt och snabbt, och vill framför allt ge svar.²⁴

19 Den första har jag nyligen fått tag på men har inte hunnit läsa den. Tanken är att den ska inkluderas i projektet. Den andra ligger utanför den period jag studerar.

20 “A los valerosos revolucionarios que, en México, luchan por ¡TIERRA Y LIBERTAD!”

21 “A los admirables utopistas forjadores de Ideal, gloriosos alquimistas del Pensamiento humano, que en el curso de su colosal labor de elaboración y selección filosóficas, han hallado al fin, en el fondo del crisol de la sabiduría eterna, la Idea-madre fecunda ¡Anarquía! [...]”

22 “Dos palabras de explicación”.

23 “Se ha dicho y repetido en todos los tonos que los anarquistas, excelentes críticos y demolidores de lo existente, ignorábamos totalmente lo que pondremos en el lugar de lo destruido. A destruir ese prejuicio responde el presente bosquejo de la ciudad libertaria y de la organización de mañana en la comuna anarquista.”

24 Frågor om invandring och medborgarskap och maktförhållanden inom den nya nationen Argentina skulle kunna finnas med genom en tematisering av nationalspråket. Märkligt nog varken kommenterar man språket eller ger det en framträdande plats av någon av de tre romanerna.

Den hybrida diskursen

I introduktionen till *A Modern Utopia* (1905) av Wells,²⁵ möter läsaren en författarröst som genom en metafiktiv strategi presenterar berättarrösten²⁶ och berättelsen som strax ska börja. Författarrösten pekar på den hybrida karaktären hos utopin som genre, både skönlitteratur och essä:

The entertainment before you is neither the set drama of the work of fiction you are accustomed to read, nor the set lecturing of the essay you are accustomed to evade, but a hybrid of these two.

I *A Modern Utopia*, emellertid, gör både de metafiktiva lekarna och ett parodiskt förhållningssätt från berättarens sida, att man inte kan låta bli att huvudsakligen läsa den som skönlitteratur.

I romanerna som här behandlas finns den hybrida karaktären också mycket närvarande. Läsningen balanserar mellan den omedelbarhetens logik vad gäller hur texten presenteras i förorden och en läsningens logik som erkänner det utopiska rummet (*space*) som ett rum som är skapat genom språket. Närhet och avstånd: å ena sidan finns möjlighet att identifiera det lästa med en historisk verklighet, å andra sidan uppstår främmandegöringen genom det utopiska avståndet. I den utopiska romanen gör läsligheten sig gällande enbart utifrån utsagans presens. Detta gäller för många skönlitterära texter men särskilt för denna genre då den bär med sig en intention av att förändra tillkomststundens verklighet.

Omedelbarhetens logik lyckas emellanåt göra sig gällande för hela texten och skapar därmed läsningar som Weinbergs (69–70), som utan att lägga märke till obestämdheter i *La Ciudad anarquista americana* gör ett försök att tillskriva den anarkistiska staden en konkret referent. Weinberg vill ”bestämma läget för denna utopins skådeplats”²⁷ (69) och genom detta ge en starkare giltighet åt den sociala kritik som texten lägger fram.

Man kan även tänka sig, utifrån den funktion texterna säger sig vilja ha, att det forekommer en hybriditet mellan muntlighet och skriftlighet. Läsaren befinner sig inför en text som vill intala, övertyga, orsaka ett skifte i den historiska verkligheten. På detta sätt närmar berättarrösterna sig de röster som höjs i den politiska sammankomsten eller på torget och som vill mobilisera folkmassan, röster som vill bli performativa genom mobilisering. I slutet på *La Estrella del Sur* frågar Luis Miralta när han återkommer från sin tidsresa: ”Har jag drömt? Har allting varit en storslagen fantasi?” ”Nej”, svarar Haraontis, den indiske magikern, ”du har skönjt framtiden. Nu har du den heliga skyldigheten att arbeta för att den ska förverkligas. Och du skall arbeta”²⁸ (Vera y González 191).

Men å andra sidan handlar det om texter som till fullo utnyttjar skriftens möjligheter. Detta görs t.ex. genom förorden, kapitel och mellanrum samt genom påhittade världar, utnyttjandet av typografin hos Dittrich (som när berättaren presenterar en skylt de ser på ett torg) och av

25 Denna introduktion heter ”The Owner of the Voice” och ska inte blandas ihop med förordet ”A Note to the Reader”. Denna är signerat av H. G. Wells, medan den första inte är det.

26 ”Now, this Voice, and this is the peculiarity of the matter, is not to be taken as the Voice of the ostensible author who fathers these pages. You have to clear your mind of any preconceptions in that respect. The Owner of the Voice you must figure to yourself as a whitish plump man, a little under the middle size and age, with such blue eyes as many Irishmen have, and agile in his movements and with a slight tonsorial baldness—a penny might cover it—of the crown. [...] And his Voice (which is our medium henceforth) is an unattractive tenor that becomes at times aggressive.” (Wells)

27 ”determinar la ubicación del escenario de esta utopía”

28 ”He soñado? ¿Todo era una ilusión sublime?”. ”No”, le responde el mago Haraontis que lo ha hecho viajar ”has entrevisto el porvenir. Ahora te incumbe el deber sagrado de trabajar para que se realice. Y trabajarás.”

illustrationer i Vera y González roman.²⁹ Som nämndes tidigare har Quiroules roman en karta över de nya samhällen som tillsammans utgör *La Ciudad de los Hijos del Sol* (staden Solens barn).

Att berätta framtiden genom stadsrummen

I dessa tre romaner berättas framtiden genom att på olika sätt 'berätta' staden både som plats (*lieu*) och som rum (*espace*) (Certeau 117).³⁰ Framtiden skapas då genom att berättelsen sätter fokus på de förändringar som både plats och rum har genomgått. Och den gemensamma startpunkten för den förändringen är staden vid tiden för publikationen av romanerna, utsagens presens.

I *La Estrella del Sur* och *Buenos Aires en 1950* äger historierna rum i staden Buenos Aires och berättelserna uppehåller sig gärna i olika sorts beskrivningar av den samtida staden. Innan han ska börja sin resa strosar Miralta omkring i sin älskade hemstad Buenos Aires³¹, och går med hjälp av berättarrösten igenom stadens (och utifrån den även landets) historia. Miralta har farhågor vad gäller stadens framtid. Moderniseringen och tron på framsteg har gått för fort och detta kan leda till förfall:

Den svindlande uppstigningen³² – sa han till sig själv – kan inte gå mycket längre. Förr eller senare kommer vi att nå gränsen. Vem vet, kanske har vi redan gått över den! Jag fylls av längtan att se mitt hemlands fertila slätter läggas under plogen, att känna att min röst kan frammanna jordbrukskolonier, blomstrande samhällen, hundratals städer. Men tanken på att utvecklingen av Buenos Aires kan stanna upp och förvandlas till förfall fyller mig med bitterhet.³³ (Vera y González 40)

Buenos Aires 2010 ligger på samma ställe som hundra år tidigare och områdena kring staden behåller samma namn: Matanza, San Isidro, Morón, Quilmes, etc. (Vera y González 141). På nationell nivå, även om de politiska konfigurationerna i världen har förändrats något, behåller man den nationella identiteten. Argentina, Uruguay, Paraguay och Bolivia har bildat en *supernation* och tillsammans med alla de andra länderna i Latinamerika har de bildat den stora latinamerikanska konfederationen (Vera y González 86–87).

I *Buenos Aires en 1950* ledsagas huvudpersonen runt i staden av sin nu vuxna son, Juan. Men redan innan han skrivs ut från sjukhuset där han har varit inlagd, börjar huvudpersonen beskriva den kusliga (*Das Unheimliche*) känslan av att det bekanta har blivit främmande, t.ex. beskriver han nya sociala praktiker: vakterna, sjuksköterskorna, trädgårdsmästarna och läkarna duar varandra och ingen behöver längre säga "herr Doktor" (Dittrich 6), vissa talar esperanto (11), och det som verkar vara en komet på väg att störta mot jorden är inget annat

29 Den inkluderar bilder av olika illustratörer: Buil, Herman Pujol, Rojas, Tusell och Méndez Bringa.

30 "A *place* is [...] an instantaneous configuration of positions. It implies an indication of stability. A *space* exists when one takes into consideration vectors of direction, velocities, and time variables. Thus space is composed of intersections of mobile elements. [...] In short, *space is a practiced space*." (Certeau 117)

31 "Para engañar su desasosiego, empleó muchas horas de aquellos dos días en recorrer las calles y los suburbios de Buenos Aires, su ciudad natal, por la que sentía profundo cariño. Uno de los amores que habían flotado constantemente sobre la postración nerviosa de Luis era el de su tierra y sobre todo el de su patria chica" (Vera y González 32)

32 Även om det låter lite märkligt på svenska väljer jag att behålla metaforen 'uppstigning' (*ascensión*) för en förändring i utvecklingens tecken.

33 "Esa vertiginosa ascensión –se decía– no puede continuar por mucho tiempo. Tarde ó temprano llegaremos al límite: ¿quién sabe si lo hemos traspasado ya! Ardientemente deseo ver surcadas por el arado las fecundas llanuras de mi patria; quisiera que al conjuro de mi voz brotasen por todas partes colonias agrícolas, villas florecientes, centenares de ciudades; pero me llena de amargura la idea de que el progreso de Buenos Aires pueda detenerse, cambiándose en decadencia."

än 11-posten som kommer från Paris (13). Och så fortsätter det när han skrivs ut och de åker runt i staden. Berättaren ser till att hela tiden referera till det gamla Buenos Aires:

Vi satte oss i bilen som nu kördes av min son och vi körde mot stan, därför att Juan och hela hans familj nu bor nära plaza Constitución (Författningstorget) som nu heter Jämlikhetstorget.

Vi körde calle del Buen Orden som nu heter calle Alem, och snart var vi vid plaza Montserrat som nu är inglasat och heter Folkets galleri.³⁴ (Dittrich 37)

Till skillnad från *La Estrella del Sur*, ger *Buenos Aires en 1950* mer detaljerade referenser till staden Buenos Aires och dess gator och torg. Detta grepp av att införa en rikedom av topografiska detaljer och namngivning av olika gator och torg hänvisar till realismens estetik och dess strävan att skapa en illusion av igenkänning hos läsaren. Även om staden är tänkt i en framtid/utopisk tid skapas den genom samma realistiska estetik som gäller för rena realistiska romaner från 1800-talet. Samtidigt iscensätter detta grepp periodens moderniseringslogik där urbaniseringen och att riva det gamla för att bygga nytt spelar en viktig roll.

I *La ciudad anarquista americana* heter staden som ska rivas inte Buenos Aires, utan Las Delicias. Parallellerna mellan städerna är många men lika många är obestämtheterna. Det som återfinns är moderniseringslogiken av att riva det gamla för att ersätta det med nytt. När Super funderar kring de ord som han har använt för att övertala sina partikamrater minns han följande:

Och så, blir oundvikligen storstäderna till behållare för allt skräp som befolkningen – både människor och djur – slänger och som förpestar luften: de är inget annat än en samling fulheter av värsta sort, en djävulsk ansamling av allt som kan skada människan: smuts, sjukdom, korruption, förfall, brottslighet, förtryck, slaveri, hunger, elände, oro, osv., osv.³⁵ (Quiroule 244)

Och framför allt, lämna storstäderna, riva dem obevekligen till dess att inte någon sten står på sten, som om de vore förbannade städer...³⁶ (Quiroule 245)

Genom ett språk färgat av bibliska allusioner visar Quiroules berättare moderniseringens mörka sida: den smutsiga och korrupta staden, den stad som måste lämnas för att man ska kunna starta det anarkistiska samhället. Men det är inte nog med att detta 'Sodom' lämnas, det måste också utplånas. Genom den bibliska tonen skapas en bild av Super som Gamla Testamentets ursinniga Gud vars vrede inte skyr några medel och vars handlingar inte får ifrågasättas.

Medan både Vera y Gonzáles och Dittrichs romaner huvudsakligen fokuserar på rörelse och sociala praktiker i det givna rummet Buenos Aires inför Quiroules roman kartan som grepp, en karta av den nya konfiguration som staden har fått. Och kartan presenteras inte i sig utan förklaras utförligt under flera avsnitt. Som den traditionella spanska staden är den anarkistiska staden geometriskt byggd runt ett torg med namnet *Plaza de la Anarquía*. Det är

34 "Subimos al automóvil que esta vez era manejado por mi hijo, y nos dirigimos hacia el centro, porque Juan y toda su familia vivían cerca de la plaza Constitución, que ahora se llama Plaza de la Igualdad.

Tomamos por la calle Buen Orden, que ahora se llama calle Alem, y no tardamos en llegar a la plaza Montserrat que ahora está cubierta de vidrio, y se llama Galería del Pueblo."

35 "Y así todo...; convirtiéndose fatalmente las grandes ciudades en receptáculos de todas las inmundicias arrojadas por la población, animal y humana, que envenenan la atmósfera: ellas no son sino un conjunto de fealdades de la peor especie, una reunión diabólica de todo lo que puede dañar y perjudicar al hombre: suciedad, enfermedad, corrupción, degeneración, delincuencia, opresión, esclavitud, hambre, miseria, aflicción, etc., etc."

36 "Y sobre todo, huir de las grandes ciudades, derribarlas implacablemente hasta que no quede de ellas piedra sobre piedra, como si fueran ciudades malditas..."

omringat av en *Calle de la Anarquía* och de fyra avenyer som går diagonalt ut från torget heter *Avenida de la Libertad* (Frihetsavenyn), *Avenida de la Amistad* (Vänskapsavenyn), *Avenida de la Armonía* (Harmoniavenyn), *Avenida de la Humanidad* (Mänsklighetsavenyn).

Vi får också veta att staden är placerad där "den otämjbara argentinska pampas-gauchon"³⁷ (Quiroule 31) bott och vi får topografiska detaljer som visar att den nya staden "inte restes slumpmässigt på vilken plats som helst av sina grundare, som brukade ske med de borgerliga städerna" (Quiroule 73).

Det är viktigt att komma ihåg att i den omvälvande urbanisering som var som starkast i Argentina under perioden runt 1880–1910 kommer man att skapa många nybyggarsamhällen. Men det förmodligen mest fantasieggande projektet var ritningen och grundandet av en ny huvudstad för provinsen Buenos Aires, då staden Buenos Aires blev Argentinas huvudstad, 1880. Staden La Plata skapas från ingenting, ett rutnät med diagonala avenyer som korsar det hela (Ansoalbehere 240–241). Argentina var inte ensamt om urbaniseringsfeber; andra städer som Mexico City, Paris och London genomgick radikala förändringar under denna period, eller något tidigare.

Även vad gäller befolkningen upplever staden Buenos Aires en omvälvande förändring. Den stora invandringen förändrar stadens utseende och de sociala praktiker som äger rum i den. För invandrarna gäller det att bekanta sig med och hitta en plats i den nya storstaden. Så här beskriver kåsören Mansilla de de nya invånarna i staden:

De har inte varit långa stunder i Buenos Aires och så ser man dem överallt, de hänger i hörnen, de står och glori (eller så står de och ljuger för en godsägar- eller rikemansdotter, även om hon är ful), eller vid ingången till konditoriet El Aguila, eller på trottoaren utanför Jockey Club eller El Progresoklubben, eller vid något av de *fashionabla* ställen, just där man får stå utan att förolämpa den urbana moralen, även om att göra det är mycket fräckt.³⁸ (Mansilla, "Limosna")

Liksom gatu- och torgnamnen i *Buenos Aires en 1950* fungerar kartan i *La ciudad anarquista americana* i allra högsta grad som scen där handlingen ska kunna äga rum. I detta avseende är det befogat att i alla tre romaner fundera kring Sids definition av sitt begrepp *imaginative geography*:

Representation of other places –of peoples and landscapes, cultures and 'natures'– and the ways in which these images reflect the desires, fantasies and preconceptions of their authors and the grids of power between them and their subjects. (Johnston et al. 372)

Tanken att makten alltid är inblandad i all representation av platser och rum, av människor och av sociala praktiker, är något de flesta idag kan vara överens om. Men spelar det någon roll vilka positioner författarna har i det samhälle de lever i? Det intressanta är att trots att de alla innehar olika positioner i detta hundraårsjubileums-samhälle ligger de maktstrukturer som reproduceras i texterna mycket nära varandra.

I *La Estrella del Sur* är det nya Buenos Aires huvudstad för den latinamerikanska konfederationen, men det är ett Buenos Aires som fortfarande, liksom när romanen skrevs, har ögonen 'utåt', en centralistisk metropol som inte räknar med de övriga argentinska provinser-

37 "la figura legendaria del indómito gaucho de las pampas argentinas"

38 "[A]l rato nomás de estar en Buenos Aires, ya los ve uno en todas partes, parados en las *esquinas*, papando moscas (o cameleando la hija de algún estanciero o *bachicha* rico, aunque sea fea), o en la puerta de la Confitería El Aguila o en la vereda del Jockey Club, del Progreso, de cualquiera de los sitios *fashionables*, donde es lícito plantarse sin ofender la moral urbana, por más impertinente que se sea."

na – det som i Argentina fortfarande kallas för '*el interior*' (övers. inlandet) som motsats till Buenos Aires, som är hamnen och har alltid betraktat sig själv som ansiktet utåt.

I *Buenos Aires en 1850* hittar vi en mycket tydlig Latinamerika-Europa-axel. Efter den socialistiska revolutionen 1925 har Buenos Aires ingått i den Stora Universella Sammanlutningen vars Centralråd sitter i Bern, Schweiz, och vars gemensamma språk är esperanto. Inte heller i denna roman finns de argentinska provinserna ('*el interior*') med.

I *La ciudad anarquista americana* visar det sig att revolutionen är ledd av europeiska invånare som i detta "stora, generösa och jungfruliga amerikanska land" (Quiroule 194) ser en chans att lyckas med en revolution som skulle direkt krossas i de starka europeiska länderna. De fakta att befolkningen var mindre till antal än i de europeiska länderna och att de omöjligen kunde vara lika fästa vid sitt land (191) rättfärdigar detta val i Supers tankar. Men även vetskapen att marken redan är bestulen från ursprungsbefolkningen (192) tjänar som argument för att rättfärdiga att man får ta landet för revolutionens sak.

Dessa få exempel visar några av maktförhållanden som spelar in i representationen av platser och rum i de studerade texterna och därmed pekar mot en möjlighet för användningen av ett begrepp som *imaginative geography*. Här har jag bara kunnat visa på en eurocentrisk maktstruktur som reproduceras på liknande sätt i dessa mer eller mindre revolutionära utopier. Det återstår att följa diskussionen kring begreppet och att genomföra en djupare analys som visar hur ytterligare maktförhållanden tydligare kan kartläggas.

Referenslista

- Ansolabehere, Pablo. *Literatura y anarquismo en Argentina (1879–1919)*. (Doktorsavhandling). Facultad de Filosofía y Letras, Universidad de Buenos Aires, 2008.
- Altamirano, Carlos y Beatriz Sarlo. “La Argentina del centenario: campo intelectual, vida literaria y temas ideológicos”. En: Altamirano y Sarlo. *Ensayos argentinos: De Sarmiento a la vanguardia*. Buenos Aires: Centro Editor de América Latina, 1983. 69–105.
- Bruno, Paula. *Paul Groussac. Un estratega intelectual*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica, 2005.
- Certeau, Michel de. *The Practice of Everyday Life*. Övers. Stephen Rendall. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1988.
- Clementi, Hebe. ”Una utopía española para América del siglo XXI” En: Vera y González, Enrique. *A través del porvenir. La estrella del sur*. Buenos Aires: Instituto Histórico de la Ciudad de Buenos Aires, 2007. 15–31.
- Dalmaroni, Miguel. *Una república de las letras*. Rosario, Argentina: Beatriz Viterbo, 2006.
- Dittrich, Julio O. *Buenos Aires en 1950. Bajo el régimen socialista*. Buenos Aires: Förlag saknas, 1908.
- Gómez Tovar, Luis; Ramón Gutiérrez och Silvia A. Vázquez. *Utopías libertarias americanas. La ciudad anarquista americana*. Madrid: Ed. Tuero, 1991.
- Johnston, Ronald John; Derek Gregory; Geraldine Pratt och Michael Watts. *The Dictionary of Human Geography*. Oxford: Blackwell Publishing, (4:e upplaga) 2000.
- Mansilla, Lucio V. *Un país sin ciudadanos*. Paris: Garnier Hermanos, 1907.
- . ”Limosna y mendicidad”. *Entre nos. Causeries del jueves. Libro IV*. Buenos Aires: Casa Editora de Juan A. Alsina, 1889. (web 090625)
<http://www.biblioteca.clarin.com/pbda/cuentos/entrenos4/b-608167.htm>
- Quiroule, Pierre. *La Ciudad anarquista americana. Obra de construcción revolucionaria*. Buenos Aires: La Protesta, 1914.
- Rama, Angel. *La ciudad letrada*. Hanover, USA: Ediciones del Norte. 1984.
- Weinberg, Félix. *Dos utopías argentinas de principios de siglo*. Buenos Aires: Solar/Hachette, 1976.
- Wells, H. G. *A Modern Utopia*.
<http://ebooks.adelaide.edu.au/w/wells/hg/w45mu/introduction.html>
- Vera y González, Enrique. *A través del porvenir. La Estrella del Sur*. Buenos Aires: Imprenta de la fábrica La Sin Bombo, (2:a upplaga) 1907.
- Viñas, David. [1982] *Indios, ejército y frontera*. Buenos Aires: Santiago Arcos Editor, 2003.